

Mariam Arpentieva

MEDIA-IDENTITY AND PROBLEMS OF YOUTH CREATIVITY

The article is devoted to psychological features of modern literary creativity of the youth in the context of the problems of media identity formation and development. It compares different versions of creativity: real creativity, remake and selfie. It defines the features of modern culture which influence the process of creation and the life of modern youth in general: transformation of spiritual-moral foundations of life, the promotion of simulacra and pseudo-art, patchwork identity and self-centeredness. It is given the characteristic of valuable, cognitive and interactive aspects of modern youth being and development as well as their impact on the creativity development or blocking. It is offered recommendations for the development of young people's creative abilities: special attention is drawn to the need to include young people in real life, with real life experience. Dedication as well as serious and hard work, including self-improvement, deep respect for the world and culture, a wider outlook and continuous personal and professional development — the key success of the "man of art".

Key words: media-identity, creativity, remake, selfie, literary and artistic creativity, cyberculture, postmodernism, communication.

УДК 821.161.2.-1.09

Валентина Біляцька

ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ, ІДЕНТИЧНОСТІ НАРОДУ В РОМАНАХ У ВІРШАХ НІЛА ГІЛЕВИЧА ТА ВАСИЛЯ МАРСЮКА

У статті порушено проблеми, пов'язані зі сферою національної пам'яті, ідентичності народу в сучасних романах у віршах Ніла Гілевича «Родныя дзеці» та Василя Марсюка «Донецька прелюдія». Акцентується увага на поетичному зверненні авторів до реципієнта: усвідомити суспільні проблеми, значущість буття свого народу, долучитися до збереження його звичаєвих традицій, національної гідності.

Ключові слова: національна пам'ять, роман у віршах, спогад, народ, історія.

У художній літературі особливе значення надається феномену пам'яті, здатній репрезентувати прочитання минулого, орієнтованого і на історичну науку, і на пам'ять як провідну форму зв'язку з минулим. Пріоритети у висвітленні цього зв'язку належать письменникам, які вибирають те, що відповідає їхнім внутрішнім потребам і явищам культури минулого й сучасного. Образи, факти й події історико-культурного процесу осмислюються не тільки з позиції їх цінності для людства, а й з позиції ставлення до них окремої людини й соціуму в цілому.

Тема національної ідентичності, історичної та індивідуальної пам'яті як передачі досвіду та відомостей «минулої реальності» осмислюється в романах у віршах відомих сучасних поетів — білоруського Ніла Гілевича «Родныя дзеці» (1985) та українського Василя Марсюка «Донецька прелюдія» (2002). Проте твори, вибрані для аналізу, не відзначаються ґрунтовністю наукового розгляду ні в аспекті індивідуально-авторської

новизни жанру, ні порушенням проблем, пов'язаних зі сферою любові до малої батьківщини й країни, національної пам'яті, ідентичності народу крізь призму авторського бачення, що й визначає мету нашої розвідки.

На думку Н. Симбірцевої, протягом останніх двох десятиріч минуле традиційно розглядається через такі поняття, як пам'ятні місця й меморіали, культура пам'яті, культура історії, історична свідомість. Фактом сучасності стає резонансне сприйняття історії, «сила "голосу" якої визначається не тільки тим, хто (що) і як ним володіють, але й тим, хто і як їх чує» [6, 20].

Очевидно, для того щоб реципієнт почув і вчасно дійшов висновків, Н. Гілевич і В. Марсюк порушили в романах у віршах проблеми не далекого історичного минулого українців та білорусів, а звернулися до подій багатогранного буденного, далеко не радісного життя ХХ ст. крізь призму індивідуального, щоб зафіксоване в спогадах буття земляків не втратило генетичної пам'яті.

Хоча романи у віршах написані з деякою різницею в часі — «Родня дзеці» (1985), «Донецька прелюдія» (2002) — і розкривають у них драматичні сторінки історії України й Білорусі, проте коріння національних негараздів у творах спільні, як і шляхи їх подолання. За заклицем кинути погляд: «На сутнась радасці і суму, / З якіх сатканы побыт-лад?..» [1, 4], на те, «що тільки в пам'яті живе / і з нею інколи спливе» [3, 5], у романах у віршах ідеться про період, коли Українська й Білоруська держави ще не були самостійними, а «утримувалися» в складі «старшого брата», країни, яка «світ у страхові держала, / і сто народів-роботяг / її ярмо несли, як стяг» [3, 32]; коли про збереження звичаїв, традицій, мови годі було й говорити, коли національно-історичну пам'ять обох народів намагалися деформувати, а то й зовсім знищити. Картини того часу яскраво передано в «Донецькій прелюдії» (2002) В. Марсюка: «Колись кохали ми Москву — / тепер наводить це тоску / (таке зручне російське слово, / до того ж рима пречудова!) / Любили вчора ССРСР, / а він на зло усім помер / лишивши злидні нам у спадок / і серіали теплих згадок / про п'ятирічки, про вождів, / про те, як хто і де сидів. / Нам розлюбити ох як важко / своє ярмо, свою упряжку!» [3, 14].

«Донецька прелюдія» (писана упродовж 1997–2001 рр.) В. Марсюка — поетична автобіографія з елементами сповіді. Символічність назви роману у віршах розкривається в тексті: «Хотілось ясно, до пуття / своє повідати життя, / його прелюдію, початок, / а не об'їдений остаток» [3, 138]. Слово «прелюдія» вжито в переносному значенні, як вступ, що здійснюється до головного. В. Марсюк метафорично сприймає дитинство як прелюдію дорослого життя, різноаспектно поглиблюючи цей художній образ у творі. У вступі й двадцяти розділах (з асоціативно-ретроспективними згадками й оцінками минулого), кожен із яких присвячено конкретній людині або якійсь пам'ятній для автора події, митець зображує подробиці особистого життєпису, власні роздуми, переживання в проєкції суспільного. Композиція роману у віршах ускладнена ліричними відступами, експресивними оцінками, розлогами роздумами, зверненнями до земляків, читачів, яскравими описами природи, часо-просторовими екскурсами. Для творів, побудованих на ґрунті особистих спогадів, притаманна подвійна перспектива бачення (з погляду минулого й теперішнього), тому ліричний герой «Донецької прелюдії» має дві іпостасі: дитина і юнак, з одного боку, з іншого — зрілий митець, автор твору. Крізь призму дитячого сприйняття подається зображення подій, дорослого — їх критична оцінка. Прототипом ліричного героя є сам письменник, а протосюжетом — спогади, які стосуються переважно повоєнного дитинства та юності, досить пунктирно йдеться про доросле

життя. Автор зосереджується не тільки на відтворенні особистих споминів, а намагається правдиво показати життя рідного шахтарського регіону. Мальовничі, закарбовані в дитячій уяві описи природи в романі у віршах увиразнюють атмосферу минулого України й сучасності: «Кажу собі: ти не забудь, / як вишині в Мар'янці цвітуть, / а стиглі хмари із Азова, / приносять зливу аж бузкову, / і ціле море степове / у нас по вулицях пливе, / а вже осінній ураган / несе аж десь за океан / солону й пил з усіх доріг. / Ні, все я в пам'яті зберіг!» [3, 6].

Історичний вимір часу фіксує зміну поколінь, дає характеристику визначальним подіям, акцентує і на колективній, і на індивідуальній пам'яті з сакральним, незбаналізованим внутрішнім простором. Л. Лавринович зазначає: «Індивідуальна, родова, історична пам'ять — складові, які формують сьогодення через збереження одних і тих самих смислів (знань, емоцій, стимулів, заборон тощо), але через різні мови і коди, через різні матеріальні носії смислів. <...>Механізм запам'ятовування та забування (звільнення пам'яті від неактуальних смислів), особливо в межах національного менталітету, потребує часу, оскільки лише те, що не затребуване в повсякденній діяльності протягом десятиліть, а то й століть, може зникнути з генетичної пам'яті народу» [4, 102].

Н. Гілевич у романі у віршах «Родня дзеці», вперше надрукованому в 1985 р., а писаному упродовж 1972–1984 рр., у розквіт «застійного» часу, викладає події крізь призму спогадів Степана Вячорки, відомого митця, композитора, який походить зі звичайної багатодітної білоруської сільської родини, пісні його заохочували до трудових звершень та ліричних роздумів. Проте герой лугами спілих трав, стежками біля річки свого Кам'яного Лугу, ходив давно лише в спогадах, хоча й обіцяв матері приїхати, провідати батьківські місця, але кожного разу: «праца-служба / Штодзённа ў вір цягнула свой. / Зноў бачыў: выбрацца не зможа, / Уявы светлай тух прамень, — / І адкладаў ён падарожжа, / Як бы да нейкіх перамен» [1, 6]. Нарешті збирається в дорогу, усвідомлює, що на цей раз не можна зволікати: сімдесятиріччя матері. Головний герой поринув у спогади про близьких і рідних, про дитинство, юність, перше кохання, хоча вже не можна повернутися до «ліпы векавой» (пройшло 22 роки), не варто турбувати те, що «зеллем парасло».

Назва твору «Родня дзеці» ніби не має ніякої символіки: йдеться про родину Софії Петрівни, її рідних, дітей, які зійшлися та з'їхалися на ювілей до неї. Та з контексту роману у віршах зрозуміло: автор закликає читача бути рідними дітьми не тільки батькам, а й своїй землі, любити її і шанувати, як матір, без якої «гэта хата не ўявіма, / Як храм без Бога на сцяне» [1, 192]. У буденних, на перший погляд родинних розмовах — глибокі роздуми автора над проблемами

народу, над необхідністю завжди залишатися людиною, пам'ятати й примножувати історію. Сприйняття історії залежить від самосвідомості народу, від його бачення теперішнього й майбутнього, від формування національної пам'яті.

У романі у віршах «Родня дзеці», що складається з чотирнадцяти частин і шести авторських відступів (які мають назви й сприймаються як окремі частини), реципієнт є свідком проблем суспільної морально-історичної моделі, що виходять далеко за межі сімейної хроніки: драматичних подій в історії білоруського народу. З перших рядків твору наголошено на повазі та пошані до батьків, умінні бути вдячними їм за все, не забувати «рідного порогу», рідного краю. Степан Вячорка, приїхавши в «бацькоўскі кут», відразу вирішив «на могількі схадзіць», «Дзе многа ўжо з іх роду спіць / Яшчэ прапрадзедкаў вадзіла / Дарожка бітая туды, / Каб разумелі, што радзіма — / Не толькі дом, а і клады» [1, 69], поклонитися тим, із ким їв з однієї миски, однією ковдрою вкривався, одні пісні співав, і перепросити за те, що рідко схиляє голову перед ними. Н. Гілевич переносить нас із спогадів героя про родину до найбільших і наймасштабніших трагедій ХХ ст.: голодомору і Другої світової війни, наслідки яких мало чію сім'ю оминули. «І — голад, голад, люты голад — / Як самы страшны след вайны» [1, 74], забрав доньок-близнят в сусідки, його сестру погнав у місто на важку роботу.

У романі у віршах «Донецька прелюдія» В. Марсюка ці трагічні події мають інший пафос, ідеться не лише про горе народу, а й про його винуватців. Наприклад, батька однолітків Стригала, героя війни, посадили в тюрму на рік за те, що в повоєнну годину, «велику маючи родину, / пішов він в поле крадькома, / коли нічна настала тьма, / щоб колосків собі настригти / бо вдома хліба ані крихти» [3, 25]. Автор із жалем констатує, що відомості про ту лиху годину, «як вимирала Україна, / як панував тут Голод-цар, / і той Кремлівський комісар» [3, 26], лише в спогадах людей похилого віку та «очевидців злодіянь», а не в підручниках з історії. Голод гнав до рідної домівки і його брата-студента з Донецька, та, на жаль, «лежав голодний і в гробу» [3, 59]. Правду про голод можна було почути в частівках баби Ганни, якій багато чого пробачали, бо вважали божевільною, та й годувала купу внучат-сиріт: «Голод, голод, голодуха, / пухнуть ноги, пухнуть вуха. / Мати з'їла синочка, / тільки дивляться очка», — / стара виспівує і скаче, / і в торбу тягне все, що бачить» [3, 29].

У розділ «Нас добре вчила шахта рідна» вставлено вражаючу розповідь про хлібні черги в сусідньому (за кілька кілометрів) містечку Рудник, які дитина змушена була вистояти, доки мати працювала на шахті за картки на хліб. Засобами художньої виразності (гіперболою, антитезою, порівнянням, метафорою) відтворено дитяче

сприйняття контрольованого страхом голоду натовпу: «<...>рій людський ще з ночі гув, / а вранці вже ставав стіною, / немов бетон непробивною / і затуляв, як хмара, сонце — / в стіні малесеньке віконце, / куди одразу сотню рук / тягнув цей натовп, як павук» [3, 10]. Деталізується небезпечна дорога додому з теплим, щільно притиснутим до грудей буханцем через Ворстрой: «<...> лиху околицю Донецька, / напівбосаяцьку, чужинецьку, / де треба вуличками йти — / немов прорили їх кроти, / де терикон, інакше — куча, / закрив півнеба, наче туча, / <...> де над землянкою — землянка, / первісна начебто стоянка, / де всіх одна рівняла планка: / копіюку маєш — значить п'янка, / а як нема — до горла ніж, / а що з нас візьмеш, ріж — не ріж!» [3, 11]. У пам'яті хлопчика міцно закарбувався дитячий страх — раптом хтось зі злодюг чи доведена до відчаю людина зважиться на пограбування незахищеної дитини: тоді означало «забрати хліб — то і життя!» [3, 11].

Із глибоким жалем В. Марсюк констатує, що українці не можуть віддати шану тим, хто поліг від тотального винищення підневільних народів штучним голодом, кривавими розправами в тюрмах і таборах: «страшні покоси тіл / із наших виморених сіл / лежать донині без могил, / лежать без нашої жалоби!» [3, 26–27].

Н. Гілевич подає не офіційну модель пам'яті трагедії Другої світової війни, а «неканонічну», уособлену у звичайній родині. Валента Дрозд, «сухенькі, згорблені дзядок» [1, 79], є символом горя, сили волі, мудрості, людської доброти народу, яких необхідно вчитися сучасникам. Війна забрала в нього двох синів-лейтенантів, дружину, зятя й доньку з немовлям, але він вистояв і кожного літа кличе у свій садок дітей, пригощає, частенько навідується на цвинтар. Його вустами автор озвучує моральну істину: «Род звядзеца, / Калі магіл не шанавець...» [1, 80], необхідно пам'ятати про рідних, берегти «сліди пам'яті» народу, його звичаї і традиції.

М. Лановик у студії «Національна пам'ять як форманта літературного простору» доводить, що в кожному творі за індивідуальним авторським криється спільне (національне), яке виливається в загальнолюдське підсвідоме, відчитується як досвід чи минуле людства. На її думку, у пам'яті не тільки старі події змінюються новими, а стають іншими спосіб та шляхи запам'ятовування, які впливають на рівень важливості пам'яті. У зв'язку з цим літературознавча наука використовує психоаналітичний термін «слід пам'яті», окреслюючи ним феномени запам'ятовування та відновлення: «Вибрані форми чи шляхи запам'ятовування впливають на визначення рівня важливості пам'яті для певної системи стосовно різних історичних ситуацій, що ускладнюється фрагментарністю пам'яті та підсвідомим характером її механізмів» [5, 178].

Наслідки Другої світової війни в романі В. Марсюка неодноразово подані в спогадах ще малого ліричного героя. Це й відвідини базару, куди сходились старці *«хто без ноги, хто без руки — недавні ще фронтовики, / той плаче п'яною сльозою, / а цей жартує над собою: "Розкажу історію одну, / як ходив я, братці, на війну, / як на ліктях, на колінах / я дійшов аж до Берліна, / а тепер гуляю, ну та й ну!"»* [3, 29]; і жахливий випадок з полоненим німцем, над яким збиткувалися російські військові.

Н. Гілевич і В. Марсюк у романах у віршах, із сумом констатуючи негативні факти, апелюють не лише до історичної пам'яті, яка виконує функцію свідчення «свідка подій» [8, 7], а й індивідуальної, адже закріплення знань індивідуумів про минуле віддзеркалює історію формування розвитку нації. Вони спонукають бути далекоглядними господарями на своїй землі сьогодні, самовдосконалюватися. Степан Вячорка в «Родных дзєці» став свідком, як над землею, яку предки берегли, як святиню, летить торф'яний пил через горе «вучоны-інжынера». Від побаченого й згаданого поринув у гіркі роздуми: *«А ці не выветрыцца так / З тваёй душы, як торф з аблогаў, / Уласнай долі вечны знак?»* [1, 73].

Тамаш, брат головного героя, працює хліборобом, йому болить, що через трутнів-гультяїв, горемеліораторів зникли криниці, і вже своїх дітей *«не пайлімы крынічнай / Жывой вадой — як колісь нас»* [1, 169]. Пройде час і діти винесуть страшний «прысуд» батькам, що вони їх «пазбавілі даброт». Здивувався Степан, що зникла дорога в село Сяліб, відповідно, умерло й життя в ньому — хто відійшов у небуття, хто виїхав, лише дві бабусі, Степка й Барбара, доживали з пісню: *«У крапіве нас нарадзілі, / У крапіве мы і памром!»* [1, 176].

В. Марсюк у «Донецькій прелюдії» відвертіше вказує на антигуманні й руйнівні наслідки «радянських порядків» в усіх сферах життя. Свавільна діяльність під час видобутку породи призвела до екологічної кризи в шахтарському регіоні й спотворення ландшафту: *«<...> дуже люблячи природу, / ми все скиртуємо породу, / і вже чималий терикон / димить-курить на весь район, і так стоять ними віками, / і не один. Як чиряками, / покритий ними весь Донбас»* [3, 8]. Апогеєм безладу й холуйства радянських керівників стала Чорнобильська катастрофа, від якої здригнувся увесь світ. Письменник справедливо докоряє й тодішнім світовим лідерам, які закривали очі на те, що *«комунізм творив звірчий»* [3, 26]. Кількість жертв радянського репресивно-тоталітарного режиму порівняно з Чорнобилем — *«поганка, порхавка гнила. / А як Європа загула, / коли чорнобильська зола / полоскотала їй у носі — / мадам настрахана і досі! / Коли ж морив нас комунізм, / того не чув шляхетний ніс»* [3, 27].

Особливістю роману у віршах В. Марсюка «Донецька прелюдія» є автобіографізм, нефікційні

подробіці місця й часу, які зазвичай подаються автором у взаємозв'язку з життєвими історіями реальних людей. Ліричний герой із гумором згадує про ровесника Жору Камчатного, специфічні розваги дітей-шахтарчуків на шахтному дворі, коли за іграшки правило знайдене залізячка, із якого при нагоді можна було й самокат змайструвати. Але драматично сприймаються рядки про вимушену тяжку й зовсім не дитячу працю на копальнях: носив разом з іншими хлопчиками важкі вугільні грудки з рудників, щоб було чим надвечір розтопити в хаті. Трагічним пафосом сповнена оповідь про повсякденні випадки смертей на шахтах, горе шахтарських сиріт і вдів — все залишило слід у дитячій свідомості: *«І ми спиналися, росли, / мов кропива із-під золи, / і помаленьку узнавали / про добич, вибухи, обвали, / про врубмашини, гази, тол, / про те, як сонна впала в ствол / судьба чиясь багатодітна... / Нас добре вчила шахта рідна, / і рано знала вся братва / і шахтні справи, і слова»* [3, 9].

В. Марсюк плавно відходить від основного сюжету (оповідь про Жору Камчатного) й звертає увагу реципієнта на причину тогочасних лихоліть народу — свавілля радянської влади. Критикуючи її діяльність, письменник використовує розмаїту емоційну палітру (від іронічного висміювання, до гострої сатири й саркастичних образів), посилює викриття контраст драматизму життя людей. Не менш експресивно автор засуджує рабську свідомість тих, хто попри трагічні факти національної історії радянської доби, висловлює прихильність Москві. Митець не схвалює того, що українці не звикли самостійно порядкувати у власній державі, а повсякчас шукають поради іноземних керівників: *«Кого б іще нам полюбити, / щоб научив у світі жити? / Можливо, добрий містер Сем / зоре нам завтра чорнозем? / Чи знайдем дурнів у Європі / штани зашити нам на попі? / Але дурних давно нема — / вчись, Україно, вже сама!»* [3, 14].

Оцінку діяльності горе-керівників Н. Гілевич у романі у віршах розкриває вустами «дзядзька Лёксы», в образі якого втілені «каларытныя малюнкi і мастацкія вобразы» (Г. Сіненко), філософія «змыкаецца з мараллю», порадою від чого поезія стає «па асабліваму цёплай і чалавечнай» (В. Коваленко). Герой мав *«дар маўлення смехатворац»* [1, 18], сипав *«нібы з меха, / Навіны ўсякія, ды так, / Што ён заходзіцца ад смеху»* [1, 5], й порушує проблеми, далеко не родинні, він є «голосом» народу. Наприклад, з іронією говорить про ефективність винаходів псевдонауковців: *«Як цесна ў сувязі прычынай / Стаяць Навука і Харчы»* [1, 17]; *«Якая процьма дармаедаў / Пасецца ў многіх НДІ!»* [1, 17]; розроблено трактати на сто сторінок *«Ці трэба заткалы ў навуцы, / А калі трэба — дык нашто? .. А той, хто заткалам кіруе, / Сваё імя паўзверх кладзе»* [1, 18].

Іронія на життя «керівників» і пересічного громадянина подана автором у репліках зятя

Віньки Шкута: «Народ не носіць габардзіну, / Народ апрануты ў паркаль!» [1, 14]; «Народ не мокне ў рэстаране! / Народ сілкуецца ў чайной!» [1, 15]; «Народ ганяе “Запарожца”! / Народу “Волга” ні к чаму!» [1, 16]. Про роздвоєність суспільної свідомості як наслідку тривалої політики тиску, доносів, покари за найменший вияв непослуху або несприйняття пропагованої ідеології В. Марсюк пише: «В людей було життя подвійне, / одне — парадне, безнадійне, / із войовничим партквитком, / а друге нишком і тайком / впускало сумніви до себе, / ночами думало про небо, / про тайну Всесвіту, про смерть / і про минуцу круговерть» [3, 27]. Але всі служили системі, а «під тінню партії цвіли» [3, 86] ті, хто тягнувся до начальства.

У ретроспективному відтворенні буття головного героя роману у віршах «Родныя дзеці» Степана Вячорки — осмислення не лише власних вчинків, їх переоцінка на витках кожного виміру, а й подій усієї Білорусії, апелювання автора до прозоріння читача, до усвідомлення значущості своєї, національної гідності. Н. Гілевич переймається проблемами минулого й сучасного країни, тому й звертається: «Шануй, народзе, і цані — / Усё, што поіць-жывіць шчыра / Твайі свабоды карані! / Шануй душу сваю, народзе, / І ўласнай памяці не траць, / Каб у нязведанай дарозе / Ахвярай хуткасі не стаць! / Вучы дзяцей яшчэ з пялёнак: / Каб не скаціцца пад адхон — / Хай з курганой твайх зялёных / Бяруць у заўтрае разгон» [1, 67].

«Донецька прелюдія» — широка панорама народного життя на Сході України в середині й другій половині ХХ ст. І. Дзюба зазначає, що в «Донецькій прелюдії» В. Марсюка спостерігаємо, як «розкидистий буденний матеріал» вкладається в «легкий і живий вірш» [3, 4]. Письменник правдиво показав життя рідного шахтарського краю, який під впливом «комунізації» найбільше потерпав і втратив національну самобутність. Автор порушує низку питань, важливих для сьогочасного українського суспільства, найперша — це трагічна роздвоєність нації: «На жаль, з відвагою сліпою / б'ємось ми завжди між собою. / Якби із ворогом до бою / ішов так мужньо весь народ, / не мав би він таких скорбот <...>» [3, 22]. Він переконаний, що причини такого розбрату нав'язані ззовні: «Хто тут східняк? Хто західник? / Хто старожил? А хто чужак? / Це вороги нас поділили, / Щоб ми у сварці рвали жили» [3, 18].

Большовицька влада призвела до занепаду духовності: поширювала атеїстичні гасла, руйнувала церкви, виховувала покоління «комунобайстриків» [3, 25], яких «учили, що без Бога / до щастя ближча нам дорога» [3, 23]. Квіт української нації нищили в тюрмах і бараках, паплюжили мову: «<...> привчив московський брат / в зубах тримать не хліб, а мат» [3, 9]. Сумнівні культурні «здобутки» радянської доби втратили

будь-яке значення для нащадків: «Недаром ту літературу / тепер здають в макулатуру» [3, 39].

Найбільших незгод зазнавали соціально незахищені верстви: шахтарські сироти і вдови. Страшне лихо не оминуло й сім'ю поета: батько був репресований як ворог народу й безслідно зник у радянських таборах смерті: «О, скільки, скільки українців / у всіх колінах і колінцях / скришив на пил, на сірий порох / і цей, і той, і той це ворог! / Це вже не мій сімейний біль, / народ весь — “лагерная пыль”» [3, 55].

У кожному рядку розділу «Ох, яка ця вдова бідова!» — синівська любов і ніжність до матері, що переплітається з болем за трагедію її життя: напівсирота, тяжко працювала на колгоспному полі, носила на собі ярлик дружини ворога народу, в шахті терпіла «каторжні літа» [3, 53], щоб підняти на ноги двох синів: «Така вже в тебе доля люта, / що десятьох звела б отрута, / ти ж, мамо, випила одна! / Весь вік — то голод, то війна / і вічний страх, як сатана» [3, 53].

Драматизм наративу посилюють введені в текст народні пісні («Ось і скінчена робота...», «Висихай, саман, при дорозі...»). Вони супроводжують спогади про те, як матір із малими дітьми бідувала без хати, доки шахтарські вдови допомогли їй влітку збудувати свій дім. Автор, репрезентуючи працю жінок, висловлює глибоку вдячність за їхню небайдужість, розуміння, співчуття до чужого лиха, підтримку: «ноги / все місять, наче йдуть у тан, / солону й глину на саман. / Хрустить солома, по коліна / втягає ноги жовта глина, / і з неба сонячний сітжок / полову сипле на жінок <...> / Голодні місять, а веселі, / щоб не було журби в оселі» [3, 56].

Україну десятки років нещадно грабували («у Росії — добра пелька» [3, 24]), а народ експлуатували, тому В. Марсюк порівнює його із волом, якого комуністична партія веде на зарі: «Немов різник свого вола, / народ компартія вела, / і гімни їй співав Тичина / із божевільними очима <...>» [3, 26]. Письменник виразно зображує реалістичні картини життя людей у повоєнні роки: відтік молоді в міста («колгоспні злидні, як мітла, / всю молодь вимели з села» [3, 24]); голод і черги за хлібом, який видавали суворо за картками; непомірні податки на домашнє господарство; збирання колосків «в щасливі сталінські години» [3, 66], коли на поле з торбинками виходило все село в пошуках незібраного комбайном зерна; самогоноваріння і п'янство в селах; русифікація населення «по желанію мас», і вчителька української мови і літератури «Стала чужою освистана / серед своїх же людей» [3, 115]. Автор дає іронічну характеристику застрашеного й затурканого більшовицькою ідеологічною пропагандою народу: «Ми — не старці, / ми — піонери і борці / за щастя всіх людей у світі, / і нам усі шляхи відкриті, / і ми найближчі до зірок, / і нам до щастя тільки крок, / ось трохи ще поголодуєм, / ось переможемо буржуїв...» [3, 67].

Таких художніх «доказів» у романах у віршах Н. Гілевича й В. Марсюка можна навести безліч, головне для авторів — достукатися до серця звичайної людини, щоб вона вчасно дійшла висновків, не втратила пам'яті поколінь, тому письменники й подали у формі спогадів факти, що «стосуються соціальних взаємовідносин і ситуацій, пережитих індивідом спільно з іншими людьми» [7, 144]. На думку Л. Гінзбург, «література спогадів, автобіографій, сповідей і “думок” веде пряму розмову про людину» [2, 133].

Н. Гілевич тішиться, що є такі небайдужі «діти» в Білорусії, як родина Вячорки, які дбають про її майбуття, адже їхні предки теж відстоювали право на вільне й справедливе життя. Під кінець вечора, у розділі «Бяссонне», Антось Вячорка приніс заповіт родини, записки діда, який помер на царській каторзі в Сибірі — «Тэстамент Тодара Вячоркі». У цьому «Тэстаменті», написаному багато років тому, дід закликає нащадків дбати про національну пам'ять — «Сваю гісторыю, свой лёс, / Свае правы ва ўласным доме, — / Тады — народ, тады — ён ёсць» [1, 185]; про національну гідність — «Каб самі мы глядзелі сёння / З павагай большай на сябе...» [1, 187]. І дуже боляче, що цього пророчого заповіту не всі нащадки дотримуються, його навіть не можуть надрукувати науковці-філологи через «дробны змест».

Роман у віршах В. Марсюка «Донецька прелюдія» сприймається як своєрідне пророче послання, порушені проблеми двадцять років тому є актуальними в багатьох аспектах, особливо

в контексті сучасності (Революція гідності, утворення невизнаних квазідержав ЛНР і ДНР, проведення АТО на Сході України). Письменник тонко осягнув підґрунтя й передбачив можливість не тільки суспільно-духовного розриву української нації, небезпеку русифікації Сходу України, штучно створену ворожим сусідом, а й цілком реальну загрозу анексії: «<...> ті, що вийшли вже зі школи, / для України — як монголи, / їм прищепили прямо в кров / до України нелюбов. / Ось тільки б мар'їнська земля / ще відійшла до москаля, / отого справжнього, з наганом, / що походжав тут гордим паном» [3, 119–120].

Отже, «Родныя дзеці» Н. Гілевича, «Донецька прелюдія» В. Марсюка вирізняються масштабністю порушених проблем, глибокою ліричністю й достовірністю спогадів, психологізмом художніх образів. Романи у віршах становлять цінність не тільки художньо-мистецьку (емоційно-психологічні портрети, переживання оповідача), а й історико-національну (фактографічну), загальнолюдську (звичаї, традиції, моральні канони), є поетичними підручниками самотності народу, кризь минуле й сучасне якого прозирають животрепетні проблеми майбутнього. Письменники наголошують, що проблеми національної пам'яті — це не лише історія народу, а й кожної людини, тому й подають художнє осмислення значеннєвих подій ХХ ст. у бутті України й Білорусії в концептуальному та особистісному баченні й стверджують: історія рухається спіраллю, тому її уроки обов'язково маємо пам'ятати і враховувати.

ДЖЕРЕЛА

1. Гілевич Н.С. Родныя дзеці : раман у вершах : для ст. шк. узросту / Ніл Гілевіч. — Мінск : Маст. літ., 2010. — 199 с.
2. Гинзбург Л. О психологической прозе / Л. Гинзбург. — 2-е изд. — Ленинград : Худ. лит., 1976. — 448 с.
3. Марсюк В.А. Донецька прелюдія : Роман у віршах / Василь Марсюк. — 2-ге вид. — К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. — 144 с.
4. Лавринович Л. Дискурс пам'яті в сучасній українській прозі: основні ідейно-тематичні тенденції / Лілія Лавринович // Філологічні студії. — Луцьк, 2008. — № 1–2. — С. 100–106.
5. Лановик М. Національна пам'ять як форманта літературного простору / Мар'яна Лановик // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. — Тернопіль, 2011. — Вип. 32. — С. 172–177. — (Серія «Літературознавство»).
6. Симбирцева Н.А. Метаморфозы памяти: культурологическая интерпретация / Н.А. Симбирцева // EuropeanSocialScienceJournal (Европейский журнал социальных наук). — Рига; Москва. — 2011. — № 8. — С. 20–27.
7. Репнина Л. Концепция социальной та культурной памяти в современной историографии / Л. Репнина // Феномен пришлого / отв. ред. И. Савельева, А. Полетаев. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2015. — С. 122–169.
8. Рикер П. Память, история, забвение / Поль Рикер; [пер. с франц.]. — М. : Издательство гуманитарной литературы, 2004. — 728 с.

Валентина Биляцкая

**ОСМЫСЛЕНИЕ ПРОБЛЕМ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПАМЯТИ, ИДЕНТИЧНОСТИ НАРОДА
В РОМАНАХ В СТИХАХ НИЛА ГИЛЕВИЧА И ВАСИЛИЯ МАРСЮКА**

В статье затронуты проблемы, связанные со сферой национальной памяти, идентичности народа в современных романах в стихах Нила Гилевича «Родные дзеци» и Василия Марсюка «Донецкая прелюдия». Акцентируется внимание на поэтическом обращении авторов к реципиенту: осознать общественные проблемы, значимость бытия своего народа, приобщиться к сохранению его обычаев и традиций, национального достоинства.

Ключевые слова: национальная память, роман в стихах, воспоминание, народ, история.

Valentya Bilyatska

**UNDERSTANDING OF PROBLEMS OF NATIONAL MEMORY,
IDENTITY OF THE PEOPLE IN THE NOVELS IN VERSE BY NIL HILEVYCH
AND VASYL MARSYUK**

The article deals with the issues of national memory, identity in modern novels in verse by Nil Hilevych "Native Children" and Vasyl Marsyuk "Donetsk Prelude". It emphasizes the authors' poetic appeal to recipient: to understand social problems, significance of national being, to contribute into keeping its customs and traditions, national dignity.

Key words: national memory, novel in verse, memory, people, history.

УДК 821.161.2:087.5(477)

Олександра Гриневич

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ГРА
(НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК
«ЯК Я РУЙНУВАЛА ІМПЕРІЮ»)**

У статті проаналізовано феномен національної ідентичності в сучасній дитячій літературі; здійснено спробу аналізу прийому гри як способу побудови тексту та характеротворення героїв; розглянуто радянський дискурс на прикладі тексту.

Ключові слова: національна ідентичність, гра, радянський дискурс.

Сучасні автори української дитячої літератури все частіше дозволяють собі долати традиційні межі дискурсу дитячої літератури та звертаються до актуальних тем сьогодення. Серед них можна згадати питання найновішої історії України або навіть політики. Казкова повість «Хутір» Олени Захарченко, антиутопічна історія Дзвінка Матіяш «День Сніговика», книжка-картинка «Війна, що змінила Рондо» творчої майстерні «Аграфка» — це далеко неповний перелік таких книжок.

Автори торкаються найрізноманітніших аспектів цієї нової для дитячої літератури теми.

Зокрема, Олена Захарченко в повісті «Хутір» відкриває юним читачам останні роки Радянського Союзу. В цьому тексті національний та міфологічний контекст створюють тло для розмови з молодшими школярами про цю недавню сторінку історії України. Дзвінка Матіяш в антиутопічній повісті для підлітків «День Сніговика» зображує умови існування дитини у тоталітарному суспільстві. Дотичною до подій Майдану та АТО є психологічний твір Галини Кирпи «Мій тато став зіркою», де батько маленької дівчинки в її очах «перетворюється» на зірку, коли гине на барикадах Майдану. Подібна проблематика